

Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ COMTE

ΚΑΙ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΓΝΩΣΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΑΥΤΗΣ (1)

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓ. Κ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

1.—'Ο *Αύγουστος Comte* είναι ὁ ἰδρυτὴς τῆς θετικῆς φιλοσοφίας ἢ τοῦ λεγομένου θετικισμοῦ (Positivismus). Λέγοντες, ὅτι ὁ *Comte* εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ θετικισμοῦ, δὲν ἐννοοῦμεν, ὅτι ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ὁποίου συνελήφθη ἡ «θετικὴ» περὶ τοῦ κόσμου θεωρία. Ἡ φιλοσοφία τοῦ *Comte* ἀπέρρευσεν ἐκ τάσεων προηγηθεισῶν αὐτῆς, ἰδίᾳ ἐκ τῶν τάσεων, ὧν ἡ ὑπαρξίς ἐνεσαρκώθη εἰς τὸ ἔργον τοῦ ὑπὸ τοῦ *Durkheim* ὡς τοῦ καθ' αὐτὸ ἰδρυτοῦ τοῦ θετικισμοῦ χαρακτηριζομένου *Saïnt-Simon* (2). Ἐὰν θέλωμεν μάλιστα νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἀπωτέραν κοσμοθεωρητικὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἀπέρρευσεν ἡ φιλοσοφία τοῦ *Comte*, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ καταφύγωμεν εἰς τοὺς φιλοσόφους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι, χωρὶς νὰ συνδέωνται ὡς ὁ *St. Simon*, ἀμέσως πρὸς αὐτόν, ἐχάραξαν ἐν τούτοις πρῶτοι τὴν πρὸς τὸν θετικισμόν ὁδηγήσασαν ὁδόν. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι εἶναι οἱ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ *Locke* βασισθέντες καὶ διὰ τοῦ μετασχηματισμοῦ αὐτῆς πρὸς ἰδίᾳς ἀπόψεις ἀχθέντες *Hume* καὶ *Condillac*. Ὁ πρῶτος διὰ τῆς *δνοματιστικῆς* (νομιναλιστικῆς) περὶ ἰδεῶν θεωρίας του, καθ' ἣν αὐταὶ

---

(1) Ἡ πραγματεία αὕτη ἐξήχθη ἐκ τοῦ δευτέρου τμήματος τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς ὑπὸ ἐκτύπωσιν ἐργασίας: «*Ἱστορία καὶ κριτικὴ τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν*». Κυρίως παραλείπονται ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ αἱ παράγραφοι, ἃς ὁ συγγραφεὺς ἀφιερῶι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐκτίμησιν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐφήρμοσεν ὁ *Comte* τὸν νόμον τῶν τριῶν σταδίων ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἀνθρωπότητος.

(2) *Emile Durkheim, Le Socialisme, Paris 1928, σ. 150 κ.έ.*

δὲν εἶναι εἰ μὴ ἀπλῶς προϊόντα ἐντυπώσεων, ἀνήγαγε τὰ πάντα εἰς τὸν διὰ τῆς ἐμπειρίας συλληπτὸν κόσμον, ἀρνηθεὶς τὴν ὑπαρξιν κόσμου ξένου πρὸς τὴν ἐμπειρίαν καὶ ἀπλῶς νοητοῦ (1). Ὁ δεύτερος, τύπος ἀντιπροσωπευτικὸς τοῦ Γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ, ἤχθη ὡσαύτως πρὸς θεωρίας διεπομένας ὑπὸ χαρακτῆρος ὀνοματιστικοῦ καὶ δὴ αἰσθησιαρχικοῦ (2). Ὡς συνέχισις τοῦ ἔργου αὐτῶν δέον νὰ θεωρηθῆ—καὶ ἐθεωρήθη ἤδη— (3) ἡ φιλοσοφία τοῦ C o m t e. Ἐὰν παρὰ ταῦτα ὀνομάζωμεν τὸν C o m t e ἰδρυτὴν τοῦ θετικισμοῦ, τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τοὺς ἐξῆς λόγους : α) εἰς τὸ ὅτι τόσον ὁ H u m e ὅσον καὶ ὁ C o n d i l l a c, παρὰ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτοὺς θετικιστικὴν τάσιν, δὲν ἦσαν τελείως ἀπηλλαγμένοι τῶν, κατὰ C o m t e, «μεταφυσικῶν» προκαταλήψεων τῆς καθαρᾶς θεωρίας τοῦ λόγου (τοῦ H u m e μάλιστα χρησιμεύσαντος καὶ ὡς προδρομοῦ τοῦ K a n t (4) καὶ β) εἰς τὸ ὅτι πρῶτος ὁ C o m t e ἀπεκρυστάλλωσε σύστημα θετικῆς φιλοσοφίας πλήρες καὶ ἀρμονικόν, σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐπέστρεψεν εἰς αὐτόν, ὅπως ἐμφανισθῆ, οὐχὶ μόνον ἀπέναντι τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων φιλοσόφων, ἀλλ' ἀπέναντι αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀμέσως συνδεομένου πρὸς αὐτὸν διδασκάλου τοῦ S t. S i m o n, ὡς ὁ ἰδρυτὴς τοῦ θετικισμοῦ.

Εἰς τὶ ἀκριβῶς συνίσταται ἡ ἰδιορρουθμία τῆς θετικῆς περὶ τοῦ κόσμου θεωρίας ;

Ἐφ' ἧς ἐποχῆς ἤρξατο συστηματικῶς ἀναζητουμένη ἡ ἀλήθεια τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων, ὑπερπηδῆσαν τὴν φαινομενικότητα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ἐπιστοποίησε τὴν ὑπαρξιν κόσμου κειμένου ὑπεράνω τῆς ἀπλῆς πραγματικότητος τῶν φαινομένων, κόσμου ἀποτελοῦντος τὴν ἀληθῆ πραγματικότητα. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλλήνων

---

(1) Πρὸβλ. κυρίως D a v i d H u m e, Eine Untersuchung über den menschlichen Verstand (Herausgegeben von Raoul Richter), Leipzig 1920 σ, 17 κ. ἐ.

(2) Πρὸβλ. W i l h e l m W i n d e l b a n d, Lehrbuch der Geschichte der Philosophie, Tübingen 1921. σ. 401 κ. ἐ.

(3) Wilhelm Windelband, op. cit., σ. 550.

(4) Πρὸβλ. I m m a n u e l K a n t, Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können, Vorwort.

φιλοσόφων μέχρι **Πλάτωνος** καὶ **Ἀριστοτέλους** ὑπέστη ἡ τοιαύτη περὶ τοῦ κόσμου θεωρία πολλὰς μεταβολὰς ἐν σχέσει πρὸς τὸ περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον ἕκαστος ἐξ αὐτῶν προσεπάθησε νὰ προσδώσῃ εἰς τὸν μόνον διὰ τῆς νοήσεως καὶ οὐχὶ διὰ τῆς αἰσθήσεως συλληπτὸν κόσμον τῆς ἀληθοῦς πραγματικότητος. Πάντως, ἐξαιρέσει τῶν σοφιστῶν, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ἐχάραξαν τὴν πρὸς τὴν αἰσθησιαρχίαν καὶ τὸν ψυχολογισμόν ὁδηγήσασαν ὁδόν, ὑπὸ πάντων τῶν ἄλλων φιλοσόφων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἐθεωρήθη ὡς ἀναμφισβήτητος ἡ ὑπαρξὶς τοῦ ἀπλῶς νοητοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος, κατὰ μὲν τὸν **Δημόκριτον**, ἀποτελεῖ τὸ *ἐτεῆ ὄν*, κατὰ δὲ τὸν **Πλάτωνα** τὸ *ὄντως ὄν* ἢ τὴν *οὐσίαν*. Ὁ **Πλάτων** μάλιστα ἐβάσισεν ἐπὶ τοῦ κόσμου τῆς ἀληθοῦς πραγματικότητος, ὡς περιεχόμενον τοῦ ὁποῖου ἐθεώρησε *τὰς ἰδέας*, δλόκληρον τὸ γνωσεολογικὸν πρόβλημα, ἐξαοτήσας οὕτω ἐκ τοῦ κόσμου τούτου καθαρῶς ἐπιστημονικῶς (καὶ οὐχὶ μεταφυσικῶς, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ φιλόσοφοι) τὴν ὑπαρξὶν τοῦ ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ κινουμένου αἰσθητοῦ καὶ ἀπλῶς πραγματικοῦ κόσμου. Μόνον ἡ ψυχὴ εἶναι εἰς θέσιν, κατὰ Πλάτωνα, νὰ μεταβάλλῃ τὸ ἄπειρον εἰς πέρας, τὸ ἄμορφον εἰς μορφήν καὶ νὰ ὁδηγήσῃ εἰς αἰσθητικὴν, ἠθικὴν ἢ ἐπιστημονικὴν σύλληψιν, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ διαμόρφωσιν τοῦ ἀπλῶς πραγματικοῦ. (1)

Ἀπέναντι τῆς οὕτω πῶς παραδοθείσης εἰς τὴν δυτικὴν φιλοσοφίαν τῶν νεωτέρων χρόνων θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου δύο κυρίως θεμελιώδεις *θέσεις* ἐσημειώθησαν : ἡ τοῦ **Kant** καὶ ἡ τοῦ **Comte**. Ἡ πρώτη ἐθέσπισε τὸν «κριτικισμόν», ἡ δευτέρα τὸν «θετικισμόν». **Ἡ πρώτη ἀνεγέννησεν, ἡ δευτέρα ἀνεχαίτισε τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν.** Ἡ κριτικὴ φιλοσοφία ἀνεγέννησεν αὐτήν, παραδεχθεῖσα ὡς δυνατὴν τὴν κριτικὴν τοῦ λόγου, δηλαδή τὴν ἔρευναν περὶ τῆς δυνατότητος συνθετικῶν κρίσεων a priori. (2) Ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς ἐπήγασαν αἱ θεμελιώδεις κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας, αἱ βασιζοῦσαι ταύτην ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ λόγου καὶ συνδεόμεναι

(1) Πρβλ. κυρίως : **Johannes Theodorakopoulos, Platons Dialektik des Seins (Heidelberger Abhandlungen zur Philosophie und ihrer Geschichte) Tübingen 1927.**

(2) Πρβλ. **Immanuel Kant, Kritik der reinen Vernunft, Der Analytik der Begriffe zweites Hauptstück, Erster Abschnitt.**

κυρίως πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν Cohen, Husserl καὶ Rickert.
Ἡ θετικὴ φιλοσοφία ἀντιθέτως, ὁμηθεῖσα ἐκ τῆς θεωρίας περὶ
ἀποκλειστικῆς ὑπάρξεως τοῦ κατὰ χρόνον, δηλαδή τοῦ ψυχολογικοῦ
συνειδότος, ἐθεώρησε τὰ πάντα ὡς σχετικὰ καὶ ὡς μὴ ἀναγόμενα εἰς
κόσμον κείμενον ὑπεράνω τοῦ ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ κινουμένου κόσμου
τῶν φαινομένων. Συμπληρώσας οὕτω ὁ θετικισμὸς τὴν γραμμὴν, τὴν
ὁποίαν εἶχον ἤδη χαράξει αἱ προηγηθεῖσαι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ
Comte αἰσθησιαρχικαὶ καὶ ψυχολογικαὶ κατευθύνσεις, διέκοψε πᾶσαν
ἐπαφὴν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἔλαβε θέσιν ἀντί-
θετον πρὸς πᾶσαν θεωρίαν τοῦ καθαροῦ λόγου.

2—Θεωρία λοιπὸν τοῦ λόγου καὶ θετικὴ περὶ τοῦ κόσμου ἰδέα
εἶναι πράγματα ἀσυμβίβαστα. Τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι ὁ Comte, ἐν
ἀγνοίᾳ εὐρισκόμενος οὐχὶ μόνον τῶν ἐρευνῶν τοῦ Kant, ἀλλὰ καὶ
αὐτοῦ τούτου τοῦ ἔργου τοῦ **Πλάτωνος**, δὲν φαίνεται σταθμίσας,
ὅσον θὰ ἔπρεπε, τὴν κατὰ πάσης θεωρίας τοῦ λόγου στραφεῖσαν χει-
ρονῶμίαν του. Μόνον τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ δικαιολογήσῃ τὴν εὐκο-
λίαν, μεθ' ἧς κατεδίκασεν οὗτος πᾶσαν τοιαύτην θεωρίαν (1). Καὶ
ποία ὑπῆρξεν ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἐφευρεθεῖσα διάδοχος τῆς θεωρίας τοῦ
λόγου; Τὴν θεωρίαν τοῦ λόγου—(καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν πρώτην
θεμελιώδη συνέπειαν τοῦ θετικισμοῦ)—ἀντικατέστησεν ὁ Comte
διὰ τῆς **ἱστορίας τοῦ πνεύματος**. Ἡ ἀρχή, ὅτι τὰ πάντα εἶναι σχε-
τικά, ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὴν πιστοποίησιν τῆς **σχετικότητος τοῦ**
πνεύματος. Δεδομένης τῆς σχετικότητος αὐτοῦ, τὸ μόνον, ὅπερ ὑπο-
λείπεται εἰς τὸν ἐρευνητήν, εἶναι: ἡ ἱστορικὴ ἀναζήτησις καὶ πιστο-
ποίησις τῶν σταδίων, τὰ ὁποῖα διέρχεται, ὄθούμενον ὑπὸ τῶν σχετι-
κῶν προσανατολισμῶν αὐτοῦ, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Καὶ ποῖα εἶναι
τὰ στάδια, ἅτινα διέρχεται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα;